

42. POLUPANOV, A.V. (1939) *Bronepoezd "Svoboda ili smert'" №4. Polupanovcy: Vospominaniya komandira bronepoezda* [Armoured Train "Liberty of Death" №4. Memoirs of the Armoured Train Commander]. Leningrad: Voenmorizdat.

43. REIENT, O.P. (2013) Selianskyi rukh v ukrainskykh huberniakh chasiv Pershoi svitovoi viiny (zdobutky radianskoi istoriografii 1920 kh rr.) [Peasants' Movement in the Ukrainian Provinces during the First World War (The Achievements of the Soviet Historiography of 1920's)]. *Problemy istorii Ukrainy XIX – pochatku XX st. Zbirnyk naukovykh prats.* 22. Pp. 317–323.

44. Trydtsiat rokiv tomu radianska vlada shukala novykh yakosteï y politychnykh represiiakh [The Soviet Power Was Been Looking for the New Features in the Political Repressions Thirty Years Ago] (2002) [Online]. Radio Svoboda. Available from: <https://www.radiosvoboda.org/a/885314.html>

45. FRENKEL, E.P. (1926) Ubijca v zakone, sudebnoj i penitentsiarnoj praktike (Etyud po materialam Odesskogo kabineta po izucheniu prestupnosti) [A Murderer in the Law, Court and Penitentiary Practice (Essay on the Materials of Odessa Office for the Crimes Studies)]. *Pravo i zhizn'*. 1. Pp. 63–75.

46. XMEI'NICKIJ, I.K. (1922) K obrazovaniiu v Odesse Komissii istparta [On the Creation of the Istpart Commission in Odessa]. *Kommunist*. 21. Pp. 27–28.

47. SHEVCHENKO, L.V. (2005) Naum Isakovych Mezherb. In: Yu.Z. Danyliuk, ed. *Znevazhena Klio*. Kyiv: Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy. Pp. 345–351.

48. YURKOVA, O.V. (2001) Dokumenty pro stvorennia i pershi roky diialnosti Instytutu istorii Ukrainy AN URSR (1936–1941) [The Documents on the Foundation and the First Years of the Functioning of the Institute of the History of Ukraine of Academy of Sciences of Ukrainian SSR (1936–1941)]. Kyiv: Instytut istorii NAN Ukrainy.

49. YURKOVA, O. (2010) Naukova atestatsiia istorykiv v Ukraini: normatyvna baza ta osoblyvosti zakhystu dysertatsii (druga polovyna 1920-kh – 1941 rr.) [Scientific Accreditation of Historians in Ukraine: Normative Base and the Special Aspects of Thesis Defence (2nd Half of 1930's – 1941)]. *Problemy istorii Ukrainy: fakty, sudzhennia, poshuky: Mizhvidomchy zbirnyk naukovykh prats.* 19. Pp. 131–132.

50. YAS, O. (2016) "Na choli respublikanskoï nauky..." Instytut istorii Ukrainy (1936–1986): Narys z instytutsionalnoi ta intelektualnoi istorii (do 80-richchia ustanovy) ["At the Head of Republican Science..." Institute of the History of Ukraine (1936–1986): Essays on the Institutional and Intellectual History (to the 80th Anniversary of the Institution)]. Kyiv: Instytut istorii Ukrainy.

Надійшла до редколегії 27.08.18

V. Levchenko, Ph. D. in History, Assistant Professor
Odessa National Maritime University, Odessa, Ukraine

TOUCHES TO THE PORTRAIT OF THE SOVIET HISTORIAN N.I. MEZHBERH

The article is dedicated to the study of the fragments of the intellectual biography of the historian N.I. Mezherb on the basis of the first introduced to the scientific circulation of documentary material of the five funds of the State Archives of the Odessa region. As a result of the study, it was possible to identify four main stages of his biography. The main stages of the biography of the scientist coincide with the time of formation of the "early Soviet" generation of historians of the USSR. As a historian of the Soviet formation in the study of individual fragments of socio-economic and socio-political life of the Odessa region at the beginning of the 20th century he used the Marxist methodology and vocabulary inherent in the Soviet humanities of the 1930's. The orthodox Marxist position of the intellectual biography of N.I. Mezherb was formed under the influence of the revolutionary ideas and events that he was party to, and under the pressure of the existing dictatorship of the Bolsheviks and the totalitarian regime of the USSR. Despite many years of political persecution, he remained faithful to his left conviction, and in the 1960's he continued to study various aspects of revolutionary events in the USSR. One of the works of the last period was a logical result of the historian's dedication to the ideals of the Communist Party and Soviet power. The intellectual biography of N.I. Mezherb is subordinated to the unity of life as a moral experience and intellectual requests of time, the socio-political background of the era. In general, this study revealed the great importance of the Marxist orientation in the Soviet historiography of the 1920's-1930's and in the formation of the "early Soviet" generation of historians of the USSR.

Key words: N.I. Mezherb, historian, scientist, generation, historical science, historiography.

378.4(477-25)КНУ:027.021"1920/1930"

<https://doi.org/10.17721/1728-2640.2018.138.9>

О. Ляпіна, канд. іст. наук, доц.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

"ЗАБУТИЙ ДИРЕКТОР" (О.А. НАЗАРЕВСЬКИЙ І БІБЛІОТЕКА КИЇВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ В 1920-Х – НА ПОЧАТКУ 1930-Х РОКІВ)

На основі архівних матеріалів реконструйовано історію бібліотеки Київського університету періоду освітніх експериментів 1920-х – початку 1930-х рр. Охарактеризовано структуру, визначено провідні напрями роботи, шляхи поповнення фондів, з'ясовано основні перешкоди нормального функціонування бібліотеки у зазначений період. Уточнено інформацію про головних бібліотекарів 1920–1930-х рр., з'ясовано термін роботи В.О. Кордта в Київському інституті народної освіти, названо його наступників. Акцентовано увагу на складному періоді 1925–1929 рр., коли відбулася реорганізація бібліотеки, виокремлення значної частини фондів, їх передача Всеукраїнській бібліотеці України та іншим навчальним і науковим установам України. Проаналізовано діяльність О.А. Назаревського на посаді директора книгозбірні. Наголошено на зусиллях адміністрації інституту й О.А. Назаревського як головного бібліотекаря зменшити негативні наслідки розподілу бібліотечних фондів другої половини 1920-х рр.

Ключові слова: Київський університет, фундаментальна бібліотека, Всеукраїнська бібліотека України, реорганізація, головний бібліотекар, О.А. Назаревський.

Бібліотека Київського університету, процес формування її фондів, структури, особистості бібліотекарів тривалий час не були об'єктом спеціального історичного дослідження. Однак без вивчення історії такої важливої структурної одиниці складно уявити загальну картину розвитку Київського університету, а отже й вищої освіти в Україні загалом. Скупі відомості про становлення університетської книгозбірні можна відшукати в перших нарисах з історії Університету св. Володимира [42, с. 205–212; 23; 26, с. 309–334]. У загальних оглядах, виданих упродовж XX ст., про бібліотеку містилися дуже лаконічні дані. Лише до 150-річного ювілею з'явилися спеціальні розвідки про історію бібліотеки [36]. Відтоді поступово зростає інтерес до окремих підрозділів університету, їхніх фундаторів і керівників [40, 30]. Серед біографічних студій про

головних бібліотекарів найбільшу увагу приділено В.О. Кордту [21; 38, с. 77–85; 22; 41]. На жаль, у представлених розвідках наявні певні фактологічні неточності щодо роботи останнього в Київському ІНО. Водночас слід зауважити, що період 1920 – початку 1930-х рр. практично не вивчався. Єдиний виняток – реорганізації бібліотеки, вилучення з неї великої частини – так званої фундаментальної – і її передача до Всенародної бібліотеки України (ВБУ) [25, с. 101–119; 33]. Тож вважаємо за доцільне заповнити ще одну білу сторінку, що надасть можливість повніше уявити становище Київського університету першої половини XX ст.

У 1920 р. в Києві з'явився новий навчальний заклад – Вищий інститут народної освіти ім. М. Драгоманова (ВІНО, з 1924 – КІНО). Створений шляхом об'єднання різних навчальних закладів, інсти-

тут став одним із найбільших в Україні і за кількістю студентів, і за матеріально-технічною базою. Згідно із загальними положеннями уставу інститутів народної освіти, затвердженими 6 березня 1920 р. Управлінням вищих шкіл, метою нових навчальних закладів була "підготовка робітників для всіх галузей народної освіти в галузі дошкільної, шкільної та позашкільної". Для цього в новоствореного київського інституту були всі належні можливості – потужний науково-викладацький склад і допоміжні установи – лабораторії, кабінети, музеї та фундаментальна бібліотека. Зокрема, на момент створення Київський ІНО мав додаткові навчальні центри, успадковані переважно від Університету св. Володимира. Їх було 37, зокрема: лабораторії технічної, органічної та фізичної хімії, зоологічна та зоотомічна, мінералогічна, геологічна; кабінети: фізичний, механічний і геометричний, ботанічний, зоотонічний, географічний і етнографічний, фізичної географії, мінералогічний, геологічний, археологічний, мистецтв і мюнц-кабінет. Крім цього, окремі приміщення мали Метеорологічна й Астрономічна обсерваторії [1, арк. 11].

Бібліотеку інститут успадкував від Університету св. Володимира, Київських вищих жіночих курсів (КВЖК), Київської духовної академії (КДА) й інших навчальних закладів [6, арк. 89]. Вона була найбільшою і найбагатшою з-поміж інших бібліотек вищих навчальних закладів України [13, арк. 1–6]. Бібліотека розташовувалась у приміщенні головного корпусу інституту (вул. Короленка, 58), де займала понад 20 кімнат на 2, 3 та 4 поверхах.

Завідував нею ще з 1894 р. відомий історик, бібліограф, архівіст В.О. Кордт. Однак незабаром сталися адміністративні зміни. Відповідно до офіційних матеріалів КІНО, директором бібліотеки, вірогідно, у 1921 р. призначається проф. Г.Г. Павлуцький. В.О. Кордт був зміщений на посаду помічника директора [2, арк. 99]. Як відомо, останній активно займався не тільки науково-викладацькою, але й громадською діяльністю. Ще з 1918 р. він завзято опікувався створенням Всенародної бібліотеки України, у 1920 р. очолив Тимчасовий комітет для її заснування. Поступово навчальні курси, які викладав В.О. Кордт в ІНО, скорочують, тож він сконцентрував свою увагу на роботі у структурі ВУАН. Припускаємо, що саме ці обставини і спричинили зміни в керівництві бібліотеки. Також вважаємо за доцільне уточнити інформацію і про подальші роки. Упродовж 1925 р. бібліотеку недовго очолював М.І. Перлін [17, арк. 53]. Згідно із протоколами засідання Правління Київського ІНО, офіційними документами О.А. Назаревського, з 1 вересня 1925 р. саме його було призначено новим директором бібліотеки ІНО [18, арк. 1]. На цій посаді Олександр Адрианович перебував шість років, до звільнення за власним бажанням у жовтні 1931 р. [19, арк. 1]. Його змінив досвідчений Костянтин Никифорович Щєбров, багаторічний помічник бібліотекаря, який у 1911 р. представляв Університет св. Володимира на Першому всеросійському з'їзді з бібліотечної справи у Санкт-Петербурзі. У 1925 р. він разом з О.А. Назаревським і В.О. Кордтом був делегатом від бібліотеки ІНО на Першій конференції наукових бібліотек УСРР [29, с. 17; 28, с. 106].

Окрім власне бібліотекаря (директора), функціонуванням книгозбірні опікувалася спеціальна бібліотечна комісія, яку в різні роки очолювали відомі науковці, викладачі Київського ІНО професори Б.Я. Букреев, Г.Г. Павлуцький, О.П. Оглоблін й ін. Згідно із правилами бібліотеки ВІНО, склад комісії був невеликим. До неї входили головний бібліотекар, завідувачі відділами книгозбірні, професори, які представляли різні спеціальності

(чотири особи), та двоє уповноважених від "революційного колективу студентів". Призначалася комісія Бюро (правлінням) інституту. У її віданні перебували питання організації діяльності бібліотеки, розпорядження коштами, що асигнувались бібліотеці, у тому числі затвердження списків для придбання літератури, кадрові питання [17, арк. 2–3].

На 1920 р. штат книгозбірні нараховував 20 осіб, з них 11 помічників бібліотекаря та 8 молодших службовців [5, арк. 82 зв]. Щоправда, за кілька років кількість співробітників зросла до 25 осіб (6 молодших бібліотекарів і 18 помічників бібліотекаря) [6, арк. 61]. Однак для однієї з найбільших бібліотек республіки із фондом понад 500 тис. примірників такий штат слід визнати критично малим.

Структурно інститутська бібліотека поділялася на два окремих відділи: так званий український, або "Ukrainica", представлений виданнями українською мовою, іноземними мовами на українську тематику, і студентський [17, арк. 33]. Відділ "Ukrainica" формувався на основі бібліотек О.М. Лазаревського, М.І. Костомарова й українознавчої літератури колишнього Українського університету.

На початку 1920-х рр. становище бібліотеки було надзвичайно складним. До складнощів, успадкованих від Університету св. Володимира, додалися нові негаразди. У буремні революційні роки будівля університету постраждала від обстрілів і вибухів, отож вікна були далеко не у всіх приміщеннях. Тривала відсутність найнеобхіднішого ремонту, перманентні проблеми з опаленням призводили до поступового руйнування кімнат й аудиторій. В офіційному звіті про роботу ВІНО за 1921 р., зокрема, зазначалося: "умови праці раз за разом гіршають [...] тріскаються водопровідні труби; одскакують частини електричної арматури, протікають стелі, [...] розкисає карук і розсипаються приладдя з дерева, перегорять електричні лампи..." [5, арк. 72 зв.]. Узимку 1923–1924 рр. температура в кімнатах бібліотеки знизилася до 4 С°, проте перерв у роботі не допускали.

Як відомо, впродовж 1917–1919 рр. бібліотека успадкувала значні книжкові фонди від об'єднаних з університетом навчальних закладів Києва без надання нових приміщень для їхнього належного розміщення. Проте ще на початку ХХ ст. ситуація зі збереженням книжок була критичною, що і спричинило будівництво спеціалізованого корпусу для бібліотеки і Центрального архіву, фонди якого також розміщувались у Головному корпусі університету. Через низку причин, головною обставиною військового часу, відсутність належного фінансування, нестачу робочих сил й інфляцію, будівництво так і не було завершено аж до 1927 р. Тож не дивно, що значне перевантаження викликало навіть конструктивні деформації будівлі [31, с. 18–19].

До вищезазначених негараздів додалися і вкрай неприємні випробування – розкрадання бібліотечних колекцій. Службовці бібліотеки самотужки вишуквали університетські примірники по букіністичних лавках міста. Так, у жовтні 1920 р. були знайдені книжки, що належали психологічному семінарію при Університеті св. Володимира. Їх передали до психологічної лабораторії ВІНО [3, арк. 196–197]. Долучилися до справи повернення бібліотечного майна і викладачі інституту – С.І. Маслов, С.В. Савченко та ін. Знайдені примірники або примусово безоплатно вилучались у торгівців (з огляду на університетський штемпель), або ж викупувались. Так тривало не один рік. Зокрема, С.І. Маслов у своїх щоденникових записках за 1927 р. зауважує, що екземпляри з університетської бібліотеки, відшукані в букіністів, викупувались і передава-

лися до Всенародної бібліотеки України (ВБУ) [4, арк. 29 зв. – 30]. Зауважимо, що прикросці з бібліотечними фондами були досить поширеними. На початку 1920-х рр. подібні проблеми мали й інші допоміжні установи Київського ІНО. Приміром, директор Ботанічного саду О.В. Фомін скаржився не тільки на міських обивателів, але й на технічних співробітників університету (ІНО), які активно розкрадали дерев'яний паркан, вирубували дерева, псували та знищували цінні екземпляри різних посадок [3, арк. 136, 223]. У лабораторіях зникало не тільки коштовне устаткування, але й звичайні електричні лампочки і патрони для них [7, арк. 120; 11, арк. 289].

Ситуація почала поліпшуватися в 1923–1924 рр. У звіті про діяльність бібліотеки її керівник зауважував: "за відчитний період можна констатувати поліпшення у зв'язку з тим, що бібліотеці з березня місяця відпускають невеликі суми, які все-ж дають змогу купувати найнеобхідніші нові видання..." [7, арк. 269]. Основний напрям діяльності книгозбірні – обслуговування читачів, професорів і студентів Київського ІНО, академіків та наукових співробітників ВУАН, викладачів інших вузів, передусім Медіституту, а також різних осіб, які приїздили до Києва з науковою метою. Паралельно велася і спеціальна робота – каталогізація фондів.

Відповідно до правил передбачалося ведення чотирьох видів каталогів. Це були, зокрема, інвентарний каталог "у формі шнурованої книги", до якого вносили дані про всі нові надходження, алфавітний каталог, систематичний каталог і каталог рукописів. Крім того, у бібліотеці мав бути реєстр виданих книжок, списки дублетів і довідкових видань, які призначалися для службового використання [17, арк. 3 зв.].

Загалом, поповнення бібліотеки відбувалося головним чином двома шляхами – через купівлю необхідної літератури і книжкові пожертви. Приміром, тільки за першу половину 1924 р. до бібліотеки надійшло 560 нових видань (571 том), з яких більшість – 362 назви – були подарованими [7, арк. 269]. Ще одне джерело отримання необхідних видань – обмін. Для нього могли використовувати тільки дублети, не записані до інвентарної книги (тобто треті екземпляри). Обмін міг відбутися лише за спеціальним дозволом Бібліотечної комісії, якщо дублет не був цінним або рідкісним примірником [17, арк. 4].

Слід зауважити, що фонди інститутської бібліотеки не були сталими. У зв'язку з реформою системи освіти України упродовж першої половини 1920-х рр. книгозбірня ІНО отримувала надходження від бібліотек розформованих навчальних закладів, водночас певну частину її фондів так само в наказовому порядку передавали іншим установам. Відомо, що з 1920 р. в інституті діяв Історичний кабінет ім. О.М. Лазаревського. Його бібліотека нараховувала близько 17 тис. книжок, з яких майже 3,5 тис. становили фонди колишніх Юридичного семінарію і Юридичного кабінету. На початку 1923 р., за угодою з Київським інститутом народного господарства, ці матеріали були виділені в автономний підрозділ. При цьому завідувач кабінету проф. О.П. Оглоблін у своєму звіті про діяльність за першу половину 1923 р. зазначав, що студенти КІНГ рідко відвідують цю книгозбірню, з її матеріалами переважно працюють студенти-історики ВІНО [17, арк. 18, 43]. Незважаючи на такий стан, весною 1924 р. бібліотека юридичного кабінету – до 5 тис. книжок – переходила до Київського інституту народного господарства [7, арк. 226], у складі якого з 1920 р. працював юридичний факультет.

Упродовж 1919–1923 рр. бібліотека КІНО мала так зване Подільське відділення, де були представлені фо-

нди колишньої бібліотеки Київської духовної академії. Останню по праву вважали найстарішою академічною бібліотекою України, оскільки вона була заснована ще на початку XVII ст. До її складу належало 450 тис. томів різноманітних видань, зосереджених у фундаментальній бібліотеці, колекції Полоцької уніатської бібліотеки, відділах колекцій, гуманітарних наук, рукописів. У 1921 р. НКО УСРР визнав її "невід'ємною в цілому і не-подільною у частинах" за ВІНО [17, арк. 35–35 зв.]. Книгозбірня містилась у садибі колишнього Братського монастиря, займаючи два поверхи будівлі. З одного боку, таке розташування надавало змогу більш-менш вільно розмістити наявні фонди, забезпечити нормальну роботу науковців із представленими матеріалами. З іншого боку, члени Бібліотечної комісії КІНО, що опікувались усіма бібліотеками інституту, відзначали, що зазначений підрозділ слабо використовується співробітниками і студентами вузу через низку причин, зокрема "архаїчність" її фондів, віддаленість книгозбірні від центральної будівлі інституту, недостатні відомості про можливості бібліотеки тощо [16, арк. 35–37]. Зважаючи на тенденцію до поглибленої педагогізації ІНО, цілком логічним з боку влади було передати зазначений підрозділ до складу новоствореної Всенародної бібліотеки України. Цей процес розпочався у 1923 р. за ініціативи і за безпосередньої участі колишнього бібліотекаря КДА А. Криловського і головного бібліотекаря ВІНО В. Кордта [37, с. 33].

На 1926 р. фонди бібліотеки КІНО нараховували близько 800 тис. томів. На базі Фундаментальної бібліотеки були створені читальні для студентів і професорів, відкриті щоденно за винятком неділь і святкових днів. Також працювала окрема читальня Секції наукових робітників, де були представлені новітні зарубіжні видання. Літературу також видавали читачам додому. Цим правом могли скористатись викладачі Київського ІНО і Медичного інституту, члени ВУАН, аспіранти вищезазначених установ і співробітники бібліотеки. Була така можливість й у сторонніх осіб, проте вони мали надати спеціальну заяву і грошову заставу. Термін користування книгами вдома становив від одного місяця до одного року (для викладачів ІНО і Медичного інституту) [17, арк. 4–4 зв.].

Співробітники бібліотеки опікувалися книжковими зібраннями навчально-допоміжних установ КІНО, вели активний обмін друкованими виданнями з установами СРСР і закордонними, розповсюджували видання інституту. Керівники бібліотеки – головні бібліотекарі В.О. Кордт, Г.Г. Павлуцький, М.І. Перлін, О.А. Назаревський – прагнули постійно поповнювати фонди установи. На це зазвичай коштів не вистачало, тому в 1926 р. було створено спеціальний книжковий фонд для обміну різноманітними виданнями з іноземними установами та закладами СРСР. У цей же час бібліотека отримала можливість випускати необхідну літературу і періодичні видання з-за кордону. Процедура отримання замовлених видань була доволі складною. Свої вимоги інститут передавав спеціальному товариству "Книга", яке вже здійснювало переговори з іноземними видавництвами і книгарнями. Наприклад, у березні 1926 р. завідувач кабінету історії України проф. О.П. Оглоблін у списку-замовленні зазначив роботи В. Андрієвського, В. Винниченка, М. Грушевського, Д. Дорошенка, В. Липинського, О. Терлецького, С. Томашівського, П. Христюка, С. Чикаленка, присвячені подіям на українських землях на рубежі століть і видані впродовж 1919–1924 рр. у Львові, Відні, Празі, Берліні [10, арк. 34–34 зв.]. Кошти на іноземні видання, передбачені у бюджеті ІНО, керів-

ництво бібліотеки напряду не отримувало. Наркомат фінансів СРСР перераховував їх вищезгаданому товариству "Книга", і лише в такому випадку інститут міг одержати надіслані книжки. Звичайно, процедура була заплутаною й ускладненою. З огляду на це часто виникали прикрі ситуації, коли англо-, франко- і німецькомовні видання із фізіології, хімії, ботаніки, зоології, анатомії, психології, історії, літератури залишалися на складах товариства "Книга", оскільки Наркомат фінансів затримував потрібний грошовий переказ [10, арк. 1–3].

Загалом можна стверджувати, що впродовж першої половини 1920-х рр. бібліотека розвивалася за інерцією, хоча і з певними складнощами. У середині 1920-х рр. розпочалися радикальні зміни. Припали вони саме на директорство О.А. Назаревського.

Олександр Адріанович Назаревський – знаний філолог, фахівець із давньої руської літератури. Відомий він, насамперед, як один із представників київської філологічної школи проф. В.М. Перетца. Скупі біографічні відомості про О.А. Назаревського можна знайти в численних довідниках та на інформаційних порталах [32, 35, 39]. Зазвичай акцентується його понад півстолітня викладацька робота в Київському університеті. Тож вважаємо за можливе доповнити наявні дані інформацією про ще одну сторінку діяльності науковця – керування бібліотекою Київського ІНО.

Як зазначалося вище, у перші роки на новій посаді Олександр Адріанович головно продовжував роботу, започатковану його попередником, В.О. Кордтом – співробітниками бібліотеки займалися упорядкуванням та каталогізацією наявних фондів. Однак уже незабаром очільнику бібліотеки довелося розв'язувати значно складніші проблеми.

У 1918 р. постала Всенародна бібліотека України. Одним з етапів формування її фондів стало приєднання значної частини Фундаментальної бібліотеки колишнього Імператорського університету св. Володимира. Як зауважував директор ВБУ в одному із численних звернень до Укрголовпрофосвіти, "Всенародна бібліотека протягом трьох років вивчає справу організації в Києві справжньої наукової бібліотеки – і прийшла до висновку, що єдиний шлях до того – об'єднати бібліотеку колишнього Університету із Всенародною бібліотекою України". У ролі аргументів на користь такого рішення, С.П. Постернак акцентував економію державних коштів на комплектування і штати [8, арк. 237–239]. У вересні 1925 р. на засіданні президії Укрнауки принципове рішення на користь ВБУ було ухвалене. Розподіл став незворотним. І хоча сам процес докладно висвітлено у вітчизняній історіографії [25, с. 101–119; 33; 31, с. 19–21], вважаємо за доцільне додати кілька показових епізодів.

Отже, упродовж 1925–1929 рр. відбулася велика реорганізація бібліотеки КІНО: більша частина її основних фондів (XVII–XIX ст., близько 500 тис. примірників [15, арк. 177 зв., 183 зв.]) і майна мала бути передана до складу Всенародної бібліотеки України, тому що "залишати її у складі КІНО недоцільно, оскільки вона не відповідає цільовій настанові вузу". Також із фондів бібліотеки колишнього університету виокремлювалися "допоміжні бібліотеки з підручників і взагалі навчальної літератури" для потреб ІНО й інших київських вузів, зокрема медичного інституту й інституту народного господарства.

Підготовча робота щодо передачі фондів і майна покладалася на спеціальну комісію із представників "усіх зацікавлених установ". Київське ІНО в ній представляли ректор С.М. Семко і завідувачий бібліотекою О.А. Назаревський. Щоправда, за звітністю

Київського ІНО, участь у роботі комісії також брав проректор із навчальної частини інституту П.П. Филипович [9, арк. 33 зв.].

Питання розподілу величезних обсягів давніх і сучасних публікацій, рукописів, періодики обговорювали на різних рівнях. Так, на засіданні правління ІНО в жовтні 1925 р. було вирішено залишити для потреб інституту всі книжки, які перебували в навчальних кабінетах і лабораторіях, книжки так званого "студентського" відділу, що складався переважно з підручників, і всі книжки колишньої бібліотеки КВЖК, передані Київському ІНО з Ветеринарно-зоологічного інституту [9, арк. 53–53 зв.]. Натомість "Комісія для розгляду питання про об'єднання бібліотеки колишнього Київського університету із Всенародною бібліотекою України при Всеукраїнській академії наук" ухвалила постанову, відповідно до якої бібліотека університету разом з усіма фондами вилучалась із бібліотеки КІНО і передавалась до ВБУ як її філія. Також до ВБУ переходили 16 працівників інститутської книгозбірні, а колишній головний бібліотекар В.О. Кордт очолив новостворений університетський відділ ВБУ. Після завершення реорганізації в Київському ІНО мало залишитись близько 120 тис. томів.

Предметна підготовча робота стосовно передачі університетської бібліотеки до ВБУ розпочалася 5 березня 1927 р., передача книжок і їх перенесення – у жовтні того ж року. Уся процедура тривала кілька місяців і переважно завершилася до середини січня 1928 р.

Розподіл фондів проходив у напруженій обстановці. Як згадував С.І. Маслов, упродовж 1927 р. "у старому приміщенні університетської бібліотеки хаос: переносять книжки, бібліотечні шафи, розгортають бібліотеку ІНО". Звільнені кімнати, за словами О.А. Назаревського, терміново слід було прилаштувати для лекцій [4, арк. 5].

Власне процедура передачі майна не була чітко узгодженою. Адміністрація ІНО пропонувала спочатку передати колекції, а вже потім – основні відділи. Представники ВБУ наполягали на протилежному. Урешті, пристали на пропозицію інституту. Перевірка фондів мала проводитися безпосередньо під час перевезення майна за скороченою процедурою. Натомість співробітники ІНО зауважували, що книжки часто не перевіряли взагалі, а просто переносили до нового приміщення. Інститут із цього приводу навіть надіслав протест до Харкова, водночас час керівництво ВБУ пришвидшило перевезення видань й університетського майна [4, арк. 31 зв.]. Згодом на це нарікав і директор бібліотеки ІНО у своєму звіті за 1927/1928 акад. рік, вказуючи, що "дещо перенесено до ВБУ помилково і не повернуто" [15, арк. 179].

Керівництво інститутської книгозбірні в особі О.А. Назаревського намагалось у різний спосіб мінімізувати втрати. Так, він наполягав на певній компенсації з вільного фонду ВБУ за передані новітні видання. Така ж вимога висувалась і до інших зацікавлених сторін, проте з наявних документів зрозуміло, що відшкодування ІНО не отримав. У грудні 1927 р., доповідаючи на засіданні правління ІНО, директор бібліотеки зауважував: усі видання колишнього університету, що ніколи не були складовою частиною Фундаментальної бібліотеки (вірогідно, він мав на увазі літературу, представлену в різних наукових-допоміжних установах інституту), слід вважати за майно ІНО і до ВБУ не передавати [11, арк. 247, 267 зв.]. Попри всі непорозуміння, 14 вересня 1929 р. правління КІНО затвердило акт передачі до ВБУ книжок та майна загальною вартістю 1.043.727 крб 60 коп, паралельно до Київського медичного інституту передали книжки медичного відділу на суму 30.900 крб [12, арк. 15]. Частину

книжок юридичного характеру – 3 тис. томів – додатково отримав Київський інститут народного господарства [14, арк. 181]. Водночас зауважимо, що і в 1930 р. залишалася низка спірних питань стосовно деяких категорій книжок (наприклад, видань, що їх ІНО отримав після 1920).

Таким чином, основне переміщення фондів відбувалось упродовж 1927 р. І хоча для відвідування бібліотеки була закрита, співробітники все ж опікувалися не тільки реорганізацією. У жовтні-листопаді було організовано дві великі книжкові виставки, присвячені 10-й річниці Жовтневої революції. Одна з них представляла наукові здобутки професорів й асистентів інституту – близько 300 друкованих праць [15, арк. 180 зв.].

Нормальну роботу інститутська книгозбірня змогла відновити майже за рік, у жовтні 1928 р. Тепер вона займала лише п'ять кімнат (одна велика зала і чотири суміжні кімнати для зберігання фондів). У стислому повідомленні, опублікованому в інститутському журналі "Кузня освіти", директор бібліотеки зазначав, що "невеликий штат працівників, усього шість осіб, працюють над упорядкуванням і реорганізацією бібліотеки після її розподілу. На жаль, обмежений штат і брак відповідних коштів дуже гальмують цю поважну роботу" [34, с. 36–37]. У звіті за 1929/1930 н. р. повідомлялося, що досі у книгозбірні є неопрацьовані фонди, які майже не використовуються. Це були, зокрема, бібліотека колишнього Українського державного університету (понад 11 тис. назв), колишніх ВЖК (8 тис. назв), деякі дублети університетських книжок (близько 10 тис. томів) [14, арк. 181]. Цікаво, що на засіданнях правління ІНО О.А. Назаревський скаржився на неможливість передплачувати періодику, купувати нові книжки і підручники. Водночас на шпальтах інститутської періодики ситуація замальовувалася оптимістичніше, стверджувалося, що в 1927 р. бібліотека значно збільшила передплату закордонних педагогічних журналів (на 12 найменувань).

Напрямами роботи бібліотеки ІНО залишалися сталими. Працювали читальні, відбувалася, хоча і повільно, каталогізація фондів, основну увагу було приділено впорядкуванню та генеральній перевірці книжок і речового майна. Поповнення новими виданнями в основному завдячувало обміну з науковими та навчальними установами СРСР (150) і закордонними (понад 50). Поміж них були галузеві інститути, музеї, краєзнавчі товариства, дослідні станції, заповідники. Іноземну сторону представляли, зокрема, книгарня Народного музею, Чеський хліборобський музей, Німецький університет (Прага, Чехословаччина), Russian Association of Engineers (Нью-Йорк, США), Українське музичне товариство ім. О.А. Кошиця (Париж, Франція) та ін. Вартість бібліотечного майна на 1 жовтня 1930 р. оцінювалась у 256.340 крб 62 коп [15, арк. 146, 181–184].

У наступні роки, у зв'язку з подальшими трансформаціями системи вищої освіти України, фонди бібліотеки вкотре було розділено. Після утворення в 1930 р. на базі Київського ІНО трьох нових навчальних закладів – Інституту соціального виховання (ІСВ), Інституту професійної освіти (ІПО) та Фізико-хіміко-математичного інституту (ФЗМІ), кожен із них отримав частину навчальної літератури. Так, ІСВ отримав близько 5 тис. книжок з основної бібліотеки – видання, що містились у психологічному семінарії Університету св. Володимира [27, с. 14]. Претендували на бібліотеку ІНО й інші наукові установи. Як згадувалося вище, в 1925 р. частину фондів вимагали КМІ, КІНГ, а також щойно створений Київський геологічний інститут. У 1932 р. надзвичайно наполегливо прагнув отримати значну частину майна і бібліотечних зібрань Всеукраїнський науково-дослідний інститут зоології та біології при ВУАН, очолюваний проф. І.І. Шмальгаузенем. У звер-

ненні до Сектору науки НКО УСРР він твердив, що бібліотекою зоотомічного кабінету "тепер майже ніхто не користується", тож науковий склад й аспірантура інституту прийняли резолюцію про передачу вказаної бібліотеки саме цій науковій інституції [16, арк. 55]. Частково прохання було задоволене. Тож, коли в 1933 р. було відновлено Київський університет, бібліотеку довелося знову перебудовувати. Викладачі київських ІПО та ФХМІ вдалися навіть до відкритого листа, де повідомляли таке: "Для відповідної до покладених на майбутній університет важливих завдань науково-дослідної й разом педагогічної роботи дуже бракує устаткування, лабораторій, музеїв, кабінетів, бібліотек. Постає неодмінна потреба повернути майбутньому університету те, що належало колишньому університету. Приміром, Всенародна бібліотека України повинна повернути університетові приміщення та Фундаментальну бібліотеку..." [24]. Однак, це прохання так і залишилося без відповіді.

О.А. Назаревський склав обов'язки директора в жовтні 1931 р. [19, арк. 1]. Згодом, описуючи свою роботу в Київському університеті, він укрив рідко згадував цей напрям діяльності. Утім, його зусилля оцінили наступні покоління. У 1950 р. до Олександра Адриановича звернулося керівництво Державної наукової бібліотеки при Київському державному університеті ім. Т.Г. Шевченка із проханням узяти участь у написанні загальної історії бібліотеки Київського університету [20, арк. 1]. Достеменно невідомо, якою була відповідь колишнього головного бібліотекаря, але наразі історія університетської книгозбірні ще чекає на ґрунтовне дослідження.

Таким чином, упродовж 1920–1930-х рр. бібліотека Київського університету переживає досить складний період, який можна поділити на дві частини: до реорганізації 1925–1928 рр. та після. Робота Фундаментальної бібліотеки Університету св. Володимира була перервана Першою світовою війною, і внаслідок низки причин так і не була відновлена, попри зусилля головного бібліотекаря В.О. Кордта. Серед цих причин слід акцентувати матеріальні складнощі, постійні фінансові негаразди, нестачу приміщень для зберігання фондів тощо. Водночас упродовж першої половини 1920-х рр. адміністрація Київського ІНО, який успадкував книгозбірню після ліквідації університетів в Україні, та співробітники бібліотеки по мірі можливостей займалися буденними справами – упорядкуванням та каталогізацією фондів, створенням нових бібліотечних відділів, обслуговуванням читачів. Зміни в керівництві, призначення на посаду головного бібліотекаря О.А. Назаревського вирішальним чином не вплинули на поточну роботу. Реорганізація університетської бібліотеки впродовж 1925–1928 рр., виокремлення і передача до ВБУ, навчальних і наукових установ України основної частини фондів на певний час паралізувала діяльність книгозбірні. Попри зусилля О.А. Назаревського – вимоги прискіпливішої перевірки книжкових колекцій, які вилучались; збереження допоміжних збірок навчально-допоміжних установ інституту – бібліотека втратила найбільш цінну з наукового погляду частину фондів, що значною мірою знизило потенціал наукової роботи вузу. Особливо це далось взнаки на початку 1930-х рр., а саме після відновлення університетів України.

Список використаних джерел:

1. Державний архів м. Києва (ДАК), Ф.Р.-346, оп. 1, спр. 3, 16 арк.
2. ДАК, Ф.Р.-346, оп. 1, спр. 11, 162 арк.
3. ДАК, Ф.Р.-346, оп. 1, спр. 182, 226 арк.
4. Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського (ІР НБУВ), ф. 33, оп. 1, № 3679.
5. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України), ф. 166, оп. 2, спр. 286, 93 арк.
6. ЦДАВО України, ф. 166, оп. 2, спр. 1012, 191 арк.
7. ЦДАВО України, ф. 166, оп. 2, спр. 1077, 411 арк.
8. ЦДАВО України, ф. 166, оп. 5, спр. 567, 1114 арк.

9. ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 404, 97 арк.
10. ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 4624, 67 арк.
11. ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 4625, 486 арк.
12. ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 4626, 61 арк.
13. ЦДАВО України, ф. 166, оп. 7, спр. 7, 6 арк.
14. ЦДАВО України, ф. 166, оп. 9, спр. 673, 471 арк.
15. ЦДАВО України, ф. 166, оп. 9, спр. 1610, 223 арк.
16. ЦДАВО України, ф. 166, оп. 10, спр. 790, 107 арк.
17. ЦДАВО України, ф. 3561, оп. 1, спр. 258, 65 арк.
18. Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України (ЦДАМЛМ України), ф. 7, оп. 1, спр. 36, 1 арк.
19. ЦДАМЛМ України, ф. 7, оп. 1, спр. 37, 1 арк.
20. ЦДАМЛМ України, ф. 7, оп. 1, спр. 39, 1 арк.
21. Верба І. Кордт Веніамін Олександрович / Ігор Верба // Українські історії. – К.; Л.: [б. в.], 2003. – Вип. 2, ч. 1. – С. 149–151.
22. Винниченко І. Український період в житті В. Кордта / І. Винниченко // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського. – 2011. – Вип. 31. – С. 635–641.
23. Владимирский-Буданов М.Ф. История Императорского Университета Св. Владимира. Т. 1: Университет Св. Владимира в царствование Императора Николая Павловича / М.Ф. Владимирский-Буданов. – Киев: Тип. Имп. ун-та Св. Владимира, 1884. – 674 с.
24. До організації Київського університету // Пролетарська правда. – 1933. – 9 лют. (№ 28). – Арк. 2.
25. Дубровіна Л.А. Історія Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського. 1918–1941 / Л.А. Дубровіна, О.С. Онищенко. – К.: НБУВ, 1998. – 337 с.
26. Историко-статистические записки об ученых и учебно-вспомогательных учреждениях Императорского университета св. Владимира (1834–1884) / под ред. В.С. Иконникова. – Киев: В типографии Императорского университета Св. Владимира, 1884. – 419 с.
27. Історія та сьогодення Наукової бібліотеки Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова / укл. Л.В. Савенкова, Н.І. Тарасова, Е.В. Татарчук. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2010. – 286 с.
28. З історії бібліотекознавства і бібліографії. "Бібліотечний збірник" (1926–1927), "Журнал бібліотекознавства та бібліографії" (1927–1930): сист. анот. показч. змісту / авт.-упоряд. Т.М. Заморіна. – К.: Нац. парлам. б-ка України, 2014. – 112 с.
29. Зотова В. Перший всеросійський бібліотечний з'їзд: до історії довідково-бібліографічного обслуговування населення / В. Зотова // Бібліотечна планета. – 2005. – № 2. – С. 16–17.
30. Кириленко О. Наукова бібліотека ім. М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка: короткий історичний нарис / О. Кириленко // Бібліотеки України загальнодержавного значення: історія і сучасність: зб. ст. / ред. О.С. Онищенко. – К.: [б. в.], 2007. – С. 232–241.
31. Кобченко К. Спорудження корпусу університетської бібліотеки: історія Київського університету, якої не сталося / К. Кобченко // Вісник Київ. ун-ту імені Тараса Шевченка. Українознавство. – 2011. – Вип. 15. – С. 17–21.
32. Конта Р.М. Назаревський Олександр Адріанович / Р.М. Конта, І.І. Тищенко // Історичний факультет Київського національного університету імені Тараса Шевченка: минуле й сьогодення / під ред. проф. Г.Д. Казьмирчука. – К.: "Прайм-М", 2004. – С. 259.
33. Мяскова Т.Є. Передача бібліотеки Університету св. Володимира до фондів Всенародної бібліотеки України / Т.Є. Мяскова // Рукописна та книжкова спадщина України. – 2000. – Вип. 6. – С. 111–117.
34. Назаревський О. Бібліотека І.Н.О. / О. Назаревський // Кузня освіти. – 1928. – № 2. – С. 26–27.
35. Назаревський Олександр Адріанович (12 грудня 1887 р. – 30 вересня 1977 р.) – видатний український літературознавець, бібліограф, педагог [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/node/1920>.
36. Недоступ Н.М. Наукова бібліотека університету / Н.М. Недоступ // Вісник Київського університету. Історичні науки. – 1984. – Вип. 26. – С. 116–119.
37. Солонська Н. Веніамін Кордт – організатор бібліотечної справи / Н. Солонська // Вісник книжкової палати. – 2010. – № 11. – С. 32–34.
38. Степченко О.П. Українські вчені – фундатори спеціалізованих відділів національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського (1918–1934) / О.П. Степченко. – К.: НБУВ, 2008. – 219 с.
39. Таран О.Г. Назаревський Олександр Адріанович [Електронний ресурс] / О.Г. Таран // Енциклопедія Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – Режим доступу: <http://eu.univ.kiev.ua/departments/rosiys%60koyi-movy-kafedra/nazarevs%60kyy-oleksandr-adriano>.
40. Тищенко І.І. Керівники бібліотеки Університету св. Володимира (1834–1919) / І.І. Тищенко // Вісник Київ. ун-ту імені Тараса Шевченка. Історія. – 2005. – Вип. 80–81. – С. 127–129.
41. Шовкопляс Т.В. О. Кордт та його науковий доробок в історії картографії / Т. Шовкопляс // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського. – 2011. – Вип. 31. – С. 686–690.
42. Шульгин В.Я. История университета св. Владимира. Репринтное изд. / В.Я. Шульгин. – Киев: Лыбидь, 2010. – 230 с.
43. Instytut Rukopysu Natsionalnoi biblioteki Ukrainy im. V.I. Vernadskoho (IR NBUV) [Institute of Manuscripts of Vernadsky National Library of Ukraine], fond 33, opys 1, № 3679.
44. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchykh orhaniv vladty ta upravlinnia Ukrainy (TsDAVO Ukrainy) [Central State Archive of Higher Authorities and Government of Ukraine], fond 166, opys 2, sprava 286, 93 arkushy.
45. TsDAVO Ukrainy, fond 166, opys 2, sprava 1012, 191 arkush.
46. TsDAVO Ukrainy, fond 166, opys 2, sprava 1077, 411 arkushiv.
47. TsDAVO Ukrainy, fond 166, opys 5, sprava 567, 1114 arkushiv.
48. TsDAVO Ukrainy, fond 166, opys 6, sprava 404, 97 arkushiv.
49. TsDAVO Ukrainy, fond 166, opys 6, sprava 4624, 67 arkushiv.
50. TsDAVO Ukrainy, fond 166, opys 6, sprava 4625, 486 arkushiv.
51. TsDAVO Ukrainy, fond 166, opys 6, sprava 4626, 61 arkush.
52. TsDAVO Ukrainy, fond 166, opys 7, sprava 7, 6 arkushiv.
53. TsDAVO Ukrainy, fond 166, opys 9, sprava 673, 471 arkush.
54. TsDAVO Ukrainy, fond 166, opys 9, sprava 1610, 223 arkushy.
55. TsDAVO Ukrainy, fond 166, opys 10, sprava 790, 107 arkushiv.
56. TsDAVO Ukrainy, fond 3561, opys 1, sprava 258, 65 arkushiv.
57. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv-muzei literatury i mystetstva Ukrainy (TsDAMLM Ukrainy) [Central State Archive of Literature and Arts of Ukraine], fond 7, opys 1, sprava 36, 1 arkush.
58. TsDAMLM Ukrainy, fond 7, opys 1, sprava 37, 1 arkush.
59. TsDAMLM Ukrainy, fond 7, opys 1, sprava 39, 1 arkush.
60. VERBA, I. (2003) Korot Veniamin Oleksandrovych. In: V. Smolii, ed. *Ukrainski storyky XX stolittia. Biobibliografichniy dovidnyk*. Vyp. 2, ch. 1. Kyiv: Lviv: [s.n.]. Pp. 149–151. [In Ukrainian]
61. VYNNYCHENKO, I. (2011) Ukrainskyi period v zhytti V. Kordta [Ukrainian period in the life of V. Kordt]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V.I. Vernadskoho*. 31. Pp. 635–641. [In Ukrainian]
62. VLADIMIRSKIY-BUDANOV, M.F. (1884) Istoriia Imperatorskogo Universiteta Sv. Vladimira. T. 1. Universitet Sv. Vladimira v carstvovanie Imperatora Nikolaya Pavlovicha [History of the Imperial University of Saint Vladimir. Vol. 1: The University of Saint Vladimir in the Reign of the Emperor Nikolaj Pavlovich]. Kiev: Tip. Imp. un-ta Sv. Vladimira. [In Russian]
63. ANON (1933) Do orhanizatsii Kyivskoho universytetu [To the Founding of the University of Kyiv]. *Proletarska Pravda*. 09 February. P. 2. [In Ukrainian]
64. DUBROVINA, L.A., ONYSHCHENKO, O.S. (1998) Istoriia Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V.I. Vernadskoho [History of Vernadsky National Library of Ukraine]. 1918–1941. Kyiv: NBUV. [In Ukrainian]
65. IKONNIKOV, V.S. (ed.) (1884) Istoriko-statisticheskie zapiski ob uchyonykh i uchebno-vspomogatel'nykh uchrezhdeniyakh Imperatorskogo universiteta sv. Vladimira (1834–1884) [Essays on History and Statistics of Scientific and Educational Institutions of the Imperial University of Saint Vladimir]. Kiev: [S.n.]. [In Russian]
66. SAVENKOVA, L.V. et al. (eds) (2010) Istoriia ta siohodennia Naukovoї biblioteki Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M.P. Drahomanova [The History and Modernity of the Library of National Pedagogical Dragomanov University]. Kyiv: Vyd-vo NPU imeni M.P. Drahomanova. [In Ukrainian]
67. ZAMORINA, T.M. (ed.) (2014) Z istorii bibliotekoznavstva i bibliografii. "Bibliotechnyi zbirnyk" (1926–1927), "Zhurnal bibliotekoznavstva ta bibliografii" (1927–1930): syst. anot. pokazch. Zmistu [From the History of Librarianship and Bibliography]. Kyiv: [s.n.]. [In Ukrainian]
68. ZOTOVA, V. (2005) Pershyi versoiiskyy bibliotechnyi zyzd: do istorii dovidkovo-bibliografichnoho obsluhovuvannia naselennia [The First All-Russian Congress of Librarians: on the History of Informational and Bibliographical Service for Inhabitants]. *Bibliotchna planeta*. 2. Pp. 16–17. [In Ukrainian]
69. KYRYLENKO, O., NESTERENKO, V. (2007) Naukova biblioteka im. M. Maksymovycha Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka: korotkyi istorychnyi narys [Scientific Library of M. Maksymovych of Taras Shevchenko National University of Kyiv: A Short Historical Essay]. In: O.S. Onyshchenko, ed. *Biblioteki Ukrainy zahalnodержavnogo znachennia: istoriia i suchasnist*. Kyiv: [s.n.]. Pp. 232–241. [In Ukrainian]
70. KOBCHENKO, K. (2011) Sporudzhennia korpusu universytetskoi biblioteki: istoriia Kyivskoho universytetu, yakoi ne stalosia [The Construction of the Library of University: The History of University of Kyiv, that Didn't Come True]. *Visnyk Kyivskoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Ukrainoznavstvo*. 15, 17–21. [In Ukrainian]
71. KONTA, R.M. (2004) Nazarevskiy Oleksandr Adrianovich. In: H.D. Kazmyrchuk, ed. *Istorychnyi fakultet Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka: mynule i sohodennia*. Kyiv: Praim-M. P. 259. [In Ukrainian]
72. MIASKOVA, T.YE. (2000) Peredacha biblioteki Universytetu sv. Volodymyra do fondiv Vsenarodnoi biblioteki Ukrainy [The Distribution of the Fonds of the Library of Saint Vladimir University to the Nationwide Library of Ukraine]. *Rukopysna ta knyzhkova spadshchyna Ukrainy*. 6. Pp. 111–117. [In Ukrainian]
73. NAZAREVSKYI, O. (1928) Biblioteka I.N.O. [The Library of the Institute of Public Education]. *Kuznia osvity*. 2. Pp. 26–27. [In Ukrainian]
74. ANON (N.d.) Nazarevskiy Oleksandr Adrianovich (12 hrudnia 1887 r. – 30 veresnia 1977 r.) – vydatnyi ukrainskyi literaturoznaveets, bibliograf, pedahoh [Nazarevskiy Oleksandr Adrianovich (1887–1977) – Outstanding Ukrainian Theorist of Literature, Bibliographer, Educator] [Online]. Available from: <http://www.nbu.gov.ua/node/1920> [In Ukrainian]
75. NEDOSTUP, N.M. (1984) Naukova biblioteka universytetu [Scientific Library of University]. *Visnyk Kyivskoho universytetu. Istorychni nauky*. 26. Pp. 116–119. [In Ukrainian]

References

1. Derzhavnyi arkhiv m. Kyieva (DAK) [State Archive of Kyiv], fond F.R.-346, opys 1, sprava 3, 16 arkushiv.
2. DAK, fond F.R.-346, opys 1, sprava 11, 162 arkushi.
3. DAK, fond F.R.-346, opys 1, sprava 182, 226 arkushiv.

37. SOLONSKA, N. (2010) Veniamin Kordt – orhanizator bibliotечної справи [Veniamin Kordt – the Organizer of the Librarianship]. *Visnyk knyzhkovoi palaty*. 11. Pp. 32–34. [In Ukrainian]

38. STEPCHENKO, O.P. (2008) Ukrainski vcheni – fundatory spetsializovanykh viddiliv natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V.I. Vernadskoho (1918–1934) [Ukrainian Scholars – Founders of the Specialized Departments of the Vernadsky National Library of Ukraine]. Kyiv: NBUV. [In Ukrainian]

39. TARAN, O.H. Nazarevskiy Oleksandr Adrianovych. *Entsyklopediia Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka*. [Online]. Available from: <http://eu.univ.kiev.ua/departments/rosiys%60koyi-movy-kafedra/nazarevs%60kyy-oleksandr-adriano/> [In Ukrainian]

40. TISHCHENKO, I.I. (2005) Kerivnyky biblioteki Universytetu sv. Volodymyra (1834–1919). *Visnyk Kyivskoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Istoriia*. 80–81. Pp. 127–129. [In Ukrainian]

41. SHOYKOPLIAS, T., HERUS, A.V. O. Kordt ta yoho naukovyi dorobok v istorii kartohrafii [O. Kordt and His Scientific Contribution to the History of Cartography]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V.I. Vernadskoho*. 31. Pp. 686–690. [In Ukrainian]

42. SHULHYN, V.YA. (2010) Istoriia unyversiteta sv. Vladimira [The History of Saint Vladimir University]. Kiev: Lybed'. [In Russian]

Надійшла до редколегії 21.08.18

O. Liapina, Ph. D. in History, Associate Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

"FORGOTTEN DIRECTOR"

(O. NAZAREVSKYI AND THE LIBRARY OF KYIV UNIVERSITY DURING 1920'S – AT THE BEGINNING OF 1930'S)

The history of Kyiv university library of the educational experiments period (from 1920 to beginning 1930 th) is presented in this article. The research is based on archived materials. The author described structures, the main directions of work and ways of library funds refill. The basic obstacles of the normal functioning of library are found out in an indicated period. Information about the chief librarians of the 1920 s – 1930 s was specified. The term of work of V. Kordt in the Kiev Institute of Public Education was specified, his successors are indicated. Main attention is paid to the difficult period of 1925–1929, related to the library reorganization, allocation of a significant part of funds and transfer of them to the National Library of Ukraine and other educational and scientific institutions of Ukraine. The activity of O. Nazarevskiy on the post of library director has been analyzed. It was accentuated the efforts that had been made by the administration of institute and Nazarevskiy as a senior librarian for the purpose of decreasing the negative consequences of library funds distribution during the second half of 1920th.

Key words: Kyiv University, fundamental library, the National Library of Ukraine, reorganization, senior librarian, O. Nazarevskiy.

УДК 94(73+4):355.4"1958/1968"

<https://doi.org/10.17721/1728-2640.2018.138.10>

В. Масний, асп.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

РОЗВИТОК ДОКТРИНАЛЬНИХ І КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ОСНОВ ВІЙСЬКОВОЇ СПІВПРАЦІ США З ЄВРОПЕЙСЬКИМИ СОЮЗНИКАМИ КІНЦЯ 1950-Х – ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ 1960-Х РОКІВ

Присвячено проблематиці розвитку доктринальних і концептуальних основ військової співпраці Сполучених Штатів Америки з європейськими союзниками в період кінця 1950-х – другої половини 1960-х рр. Особливу увагу приділено причинам та особливостям заміни стратегічної концепції "масованої відплати" на стратегію "гнучкого реагування" як базового принципу реалізації США та їхніми військово-політичними партнерами доктрини "стримування" в Європі на початку 1960-х рр. Проаналізовано технологічний та військовий чинники зміни балансу у глобальному протистоянні західних держав із СРСР та його сателітами на європейському континенті, охарактеризовано наслідки такої зміни для міжнародних відносин на глобальному та європейському рівнях. Розглянуто стратегічні та концептуальні причини наростання суперечностей політичного курсу Франції зі стратегічними планами блоку НАТО, висвітлено роль та місце плану створення "Багатосторонніх ядерних сил" у формуванні зазначених суперечностей. Описано стратегічні та доктринально-концептуальні наслідки виходу Франції з військових структур НАТО у 1966 р. для системи військово-політичного партнерства Сполучених Штатів Америки з європейськими державами.

Ключові слова: США, Європа, НАТО, військовий, співпраця, доктрина.

Військове партнерство США з низкою європейських держав, як двостороннє, так і в межах блоку НАТО, було ключовим елементом системи міжнародної безпеки в Європі в період холодної війни. Протидія загрози з боку Радянського Союзу та його сателітів загалом обґрунтовувалася сформованою ще в 1940-х рр. "доктриною стримування", що визначала загальні цілі протистояння соціалістичному блоку. Значна перевага США у кількості та якості стратегічних озброєнь, насамперед ядерної, термоядерної зброї та засобів їх доставки до цілей, у 1950-х рр. визначалась як ключова гарантія безпеки для самих Сполучених Штатів та їхніх союзників, що знайшло своє вираження у стратегії "масованої відплати", яка була імплементована адміністрацією президента США Дуайта Ейзенхауера. Утім, наприкінці 1950-х рр. стратегія "масованої відплати" втрачає свою актуальність і їй на зміну приходить стратегія "гнучкого реагування", що мало значні наслідки для еволюції принципів і способів взаємодії США з європейськими союзниками у 1960-х рр., а також знайшло вираження у кризі НАТО у зв'язку з виходом Франції з інтегрованої військової структури блоку у 1966 р.

Дослідження та висвітлення особливостей еволюції доктринальних і концептуальних основ військової спів-

праці США з європейськими союзниками в період кінця 1950-х – другої половини 1960-х рр. не перебували у фокусі національної історіографії, що надає нашій роботі наукової новизни. Крім того, дослідження та розуміння суті американсько-європейської військової співпраці та його стратегічних чинників має значну актуальність для сучасної української військової та зовнішньополітичної стратегії, які перебувають у процесі переорієнтації з доктрин безблокового статусу до масштабного військово-стратегічного та військово-технологічного партнерства із США, європейськими державами та блоком НАТО.

Оснovoю джерельної бази даного дослідження становлять документи НАТО [1, 9, 10], публічні заяви та виступи політичних лідерів досліджуваного періоду [2], аналітичні розвідки корпорації RAND [1] та Т. Шеллінга зокрема [12], а також загальні західні дослідження історії холодної війни, що дозволяють трактувати конкретну інформацію в широкому історичному сенсі. Зокрема, проаналізовано праці Д. Міллера "The Cold War. A Military History" [8], Д. Хоровіца "The free world colossus: a Critique of American Foreign Policy in the Cold War" [6], С. Докрілла "Eisenhower's New Look National Security Policy, 1953–1961" [3], Л. Фрідмана "The Evolution of Nuclear Strategy" [5], Дж. Еллісона "The United States, Britain and